

Haalt (flexibel) werk en activering mensen uit de armoede?

Vranken, J., Campaert, G., De Boyser, K., Dewilde, C. & Dierckx, D. 2008. *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2008*. Leuven: Acco

In de editie 2008 van het Jaarboek armoede en sociale uitsluiting wordt het fenomeen van de werkloze huishoudens nader bekeken en gaan we ook na wat het 'arbeidsmarktpotentieel' is van de mensen in armoede. Daarnaast zoeken we ook een antwoord op de vraag of een flexibele job mensen helpt uit de armoede geraken of dat dit juist hun armoederisico verhoogt.

mét kinderen, bevindt zich onder de armoedegrens. Daar tegenover staat dat in huishoudens met kinderen waar alle volwassenen voltijds werken, slechts 3,7% onder de armoedegrens leeft. Werkloze huishoudens zonder kinderen zijn echter niet veel beter beschermd tegen het armoederisico, zo leeft nog bijna de helft (46%) onder de armoedegrens.

In het Jaarboek 2008 geeft De Boyser een beeld van de werkloze huishoudens in België. Het aandeel volwassenen dat leeft in een huishouden waar niemand werkt, is nergens in de Europese Unie zo hoog als in ons land. Wat het aandeel kinderen in deze huishoudens betreft, scoren enkel het Verenigd Koninkrijk en Hongarije slechter. Gezien het torenhoge armoederisico waarmee deze groep wordt geconfronteerd, is het belangrijk om de situatie van deze mensen in kaart te brengen. Allereerst stellen we vast dat ook hier sterke regionale verschillen aanwezig zijn: in Brussel leeft 22% van de volwassenen (18-59 jaar) in een gezin zonder arbeidsinkomen, in Wallonië is dit 12,3%. Vlaanderen daarentegen ligt met 7,9% van de huishoudens onder het Europees gemiddelde (9,3%).

In bijna de helft van deze werkloze huishoudens (46,8%) is slechts één volwassene aanwezig. Alleenstaanden en eenoudergezinnen zijn dan ook duidelijk oververtegenwoordigd in de werkloze huishoudens, en hebben een hoger dan gemiddeld armoederisico.

Werkloze huishoudens worden niet alleen geconfronteerd met hoge armoederisico's, maar vaak ook met andere vormen van deprivatie. Zo hebben drie op vier van deze gezinnen (72%) moeite om de eindjes aan elkaar te knopen en zijn er vier op de tien (37%) niet in staat om hun woning voldoende te verwarmen.

De socio-economische situatie van werkloze huishoudens

Het armoederisico bij werkloze huishoudens met kinderen ligt zeer hoog: zeven op tien personen (70%) die in België woont in een werkloos huishouden

Het arbeidsmarktpotentieel bij de inkomensarmoede

In het huidige beleidsdiscours wordt activering gezien als dé remedie tegen armoede. In het jaarboek gingen we na in hoeverre deze veronderstelling klopt. We bekeken de groep van mensen in

Tabel 1.

Aandeel in werkloze huishoudens en in totale steekproef (18-59 jaar) dat aangeeft moeilijkheden te hebben op bepaalde gebieden, België, 2006

	Werkloze huishoudens (n = 1 409)	Huishoudens met (min deeltijds) werk (n = 10 004)	Totaal (n = 11 413)
Lekkend dak, vochtige muren, rottende ramen of vloeren	22,8	15,3	16,2
Woning onvoldoende kunnen verwarmen	39,9	11,2	14,6
Geen bad of douche in de woning	1,3	0,5	0,6
Niet in de mogelijkheid om jaarlijks 1 week met vakantie te gaan	67,2	18,8	24,6
Niet in de mogelijkheid om om de 2 dagen vlees/vis of vegetarisch alternatief te eten	17,0	2,4	4,3
Niet in de mogelijkheid om onverwachte uitgave van € 750 binnen de week op te vangen	65,1	16,8	22,6
Geen middelen om over een PC te beschikken	26,9	3,7	6,5
Geen middelen om over een auto te beschikken	33,6	3,3	6,9
Redelijk tot zeer moeilijk de eindjes aan elkaar kunnen knopen	75,9	31,8	37,1
Chronische ziekte	43,0	15,4	18,8
Matige tot ernstige hinder door gezondheidstoestand	40,3	12,5	15,9

Bron: EU-SILC 2006, berekeningen De Boyser

armoede die arbeidsmarktactief kunnen zijn (18-65 jaar) en gingen na wat hun beroepsstatus is. Op deze manier krijgen we een ander zicht op de verhouding tussen armoede en werk; vaak wordt dit enkel bekeken vanuit de 'werkende arme', waarbij men dan vaststelt dat slechts 4% van wie werkt, arm is.

Indien we dit echter omdraaien, zien we dat 20% van de volwassenen die in armoede leven aan het werk is. Daarnaast is 5,5% van de armen tussen 18 en 65 jaar al op pensioen, is 1,1% invalide of ziek en 10% in opleiding. Wanneer we deze verschillende categorieën optellen, die in principe niet (of moeilijk) te activeren zijn, dan maken zij ruim een derde (36,6%) uit van de volwassenen in armoede. Indien we verder kijken dan de mensen op arbeidsleeftijd en de hele populatie van mensen in armoede onderzoeken, dus ook de jongeren en gepensioneerden, dan komen we tot de vaststelling dat maar liefst 63% van de armen niet te activeren is wegens te jong, te oud, in opleiding, ziek, invalide of gepensionerd. Hierbij wordt dan nog geen rekening gehouden met het feit dat volwassenen die niet arbeidsactief zijn, vaak niet (op korte termijn) beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt omwille van

mantelzorg, psychische aandoeningen, verslavingen of complexe armoedesituaties.

Working poor

Op Europees vlak is het besef gegroeid dat armoede bij de werkende bevolking niet enkel een Anglo-Saksisch, maar ook een continentaal-Europees en een Belgisch fenomeen is, weliswaar in mindere mate (Lohmann & Marx, 2008; Peña-Casas & Latta, 2004). Bardone & Guio (2005) wijzen op vier potentiële oorzaken van deze vorm van armoede. Ten eerste: instabiele jobs die met periodes van werkloosheid gepaard gaan; ten tweede: het probleem van ondertewerkstelling, waarbij mensen er niet in slagen een voltijdse job te verwerven indien gewenst; ten derde: de problematiek van lage lonen en ten vierde: een té belastende huishoudenstructuur. De vraag of flexibele arbeid leidt tot meer werkende armen is ook zeer relevant in het kader van het huidige 'flexicurity'-debat. Aangezien flexicurity wordt gezien als een van de basispijlers van de Europese Werkgelegenheidsstrategie, zou het problematisch zijn wanneer arbeidsflexibiliteit zou leiden tot een

hoger armoederisico en dus ook een gebrek aan inkomenszekerheid.

In het jaarboek 2008 focuste Debels vooral op deeltijds en tijdelijk werk als belangrijkste vormen van arbeidsflexibiliteit, aangezien deze in onderzoek vaak als risicofactoren worden genoemd die tot armoede bij werkenden kunnen leiden (Bardone & Guio, 2005; Trinczek, 2008).

Zo kan deeltijds werk tot een laag inkomen leiden, omdat het aantal gepresteerde uren lager ligt dan bij een voltijdse job. Ook tijdelijk werk is een risicofactor voor armoede, omdat het kan leiden tot instabiele tewerkstelling, waarbij personen werkloos worden en zonder arbeidsinkomen vallen. Bovendien krijgen zowel deeltijdse als tijdelijke werknemers soms een lager loon per gepresteerd arbeidsuur in vergelijking met voltijdse of permanente werknemers. Ook het feit dat deze jobs vaak te vinden zijn in een secundair, inferieur segment van de arbeidsmarkt, dat wordt gekenmerkt door jobs met een lage kwaliteit en een lage verloning, speelt een rol (Kalleberg, 2000; Korpi & Levin, 2001).

Hierbij moet echter wel de opmerking worden gemaakt dat veel afhangt van het vrijwillige dan wel opgelegde karakter van de flexibele job voor de werknemer. Uit de cijfers voor 2007 kunnen we vaststellen dat in België slechts een minderheid van de deeltijds werkenden aangeeft eigenlijk een voltijdse job te zoeken, maar er geen te vinden. Bij mannen (20%) is dit wel vaker het geval dan bij vrouwen (14%). Deeltijds werk is echter ook vaak een strategie om arbeid en gezin te combineren. Zo is bij de meerderheid van de vrouwen (52%) de zorg voor kinderen, voor andere afhankelijk personen of andere gezins- of persoonlijke verantwoordelijkheden de hoofdreden om deeltijds te werken. Voor tijdelijk werk krijgen we echter een heel ander beeld. In de overgrote meerderheid van de gevallen heeft tijdelijk werk een onvrijwillig karakter: 85% van de vrouwelijke en 79% van de mannelijke tijdelijke werknemers geeft aan dat ze in een tijdelijke job zitten, omdat ze geen vast werk kunnen vinden. Slechts 10% van zowel mannen als vrouwen geeft aan dat ze geen vast werk willen en daarom een tijdelijke job kiezen.

Via een analyse van de data van de European Union Statistics on Income and Living Conditions (EU-

SILC) voor België, onderzocht Debels daarna het armoederisico van deeltijdse en tijdelijke werknemers. Van de deeltijdse werknemers vertoont 5,1% een armoederisico, wat significant hoger ligt dan bij voltijds werkenden (3,5%). Het verschil tussen vaste werknemers en tijdelijke werknemers is echter nog groter: van de vaste werknemers loopt slechts 2,2% een verhoogd armoede-risico, voor tijdelijke werknemers geldt dit voor 5,8%. Deze armoederisico's liggen echter nog ver beneden het armoederisico van werklozen (29,9%), wat de idee bevestigt dat armoede bij werkenden in België een beperkt fenomeen is, zelfs bij flexibel werkenden.

Belang van huishoudelijke context

Hierbij mogen we echter het effect van de huishoudelijke context niet vergeten in rekening te brengen. In hetzelfde onderzoek stelden we vast dat er mogelijk een selectie-effect optreedt, in de zin dat mensen pas deeltijds gaan werken zodra er voldoende andere inkomsten kunnen worden gegeneereerd binnen het huishouden. In die zin is deeltijds werk enkel problematisch in huishoudens waar er geen andere kostwinners zijn. Deeltijds werken is in gezinnen met een bijkomende kostwinner vaak een bewuste keuze. Het armoederisico van deeltijds werkenden die geen voltijdse job kunnen vinden, ligt dan ook dubbel zo hoog als bij deeltijds werkenden die om persoonlijke redenen een deeltijdse job hebben.

Daarnaast werd ook een causale regressieanalyse uitgevoerd dat inkomensarmoede voorspelt. Deze analyse bevestigde de resultaten van de voorgaande beschrijvende analyse: het effect van een tijdelijke job op armoede is positief en significant, het effect van deeltijds werk is ook positief, maar niet significant. Het effect van een andere kostwinner in het huishouden wordt ook hier bevestigd: zo werd er een significant interactie-effect gevonden tussen het hebben van een deeltijdse job en het aanwezig zijn van een andere werkende in het huishouden. Dit betekent dat het effect van een deeltijdse job verschilt naargelang de werknemer zich bevindt in een huishouden met een andere werkende in het huishouden of niet. Wanneer een werknemer zich in een huishouden bevindt met een andere werkende, maakt een deeltijdse of voltijdse job dus weinig verschil voor zijn of haar armoederisico.

Besluit

Wanneer we terugblikken op de vraag of werk en activering de arme kan helpen, is het antwoord genuanceerd. De vaststelling dat werkloze huishoudens – een problematiek die in België groter is dan in de meeste andere EU-landen – geconfronteerd worden met een torenhoog armoederisico, stemt tot nadenken. Uit de vorige jaarboeken armoede weten we echter ook dat heel wat socialezekerheidsuitkeringen te laag liggen om de betrokkenen uit de inkomensarmoede te houden. Voor diegenen waarvoor aan het werk gaan geen optie is, zullen maatregelen met betrekking tot de uitkeringsniveaus nodig zijn om hen uit de armoede te halen. Uit onze analyse van de mensen in armoede bleek trouwens dat dit om een grotere groep gaat dan algemeen wordt aangenomen: twee derde van de mensen in armoede kan niet (rechtstreeks) geholpen worden via activering, wat de nadruk op activering als hét middel om mensen uit de armoede te halen, sterk nuanceert. Ook het feit dat een op de vijf armen al aan het werk is, bevestigt dit. Het onderzoek toonde aan dat deeltijds en vooral tijdelijk werk wel degelijk leiden tot een verhoogd armoederisico. Deeltijds werk is vaak een bewuste keuze, maar voor diegenen waarbij het noodgedwongen is, ligt het armoederisico duidelijk hoger. Tijdelijk werk daarentegen is in de overgrote meerderheid van de gevallen geen bewust keuze, maar een gevolg van het feit dat men geen vast werk kan vinden. Deze vaststellingen zijn relevant in het kader van het 'flexicurity'-debat, waarbij flexicurity nu gezien wordt als een middel om van Europa de meest competitieve en dynamische kenniseconomie te maken (Commission of the European Communities,

2007). Het hogere armoederisico waarmee arbeidsflexibiliteit gepaard gaat, is dan ook een element dat in dit debat niet mag ontbreken.

Geert Campaert
OASeS (Centrum voor Ongelijkheid, Armoede, Sociale uitsluiting en de Stad)
Universiteit Antwerpen

Bibliografie

- Bardone, L. & Guio, A.-C. 2005. *In Work Poverty. New Commonly Agreed Indicators At The Eu Level*, (Statistics In Focus. Population And Social Conditions – 5/2005). Luxemburg: Eurostat.
- Commission Of The European Communities. 2007. *Towards Common Principles Of Flexicurity: More And Better Jobs Through Flexibility And Security*.
- Kalleberg, A.L. 2000. Nonstandard Employment Relations: Part-Time, Temporary And Contract Work, *Annual Review Of Sociology*, 26 (1): 341-365.
- Korpi, T. & Levin, H. 2001. Precarious Footing: Temporary Employment As A Stepping Stone Out Of Unemployment In Sweden. *Work, Employment & Society*, 15 (1): 127-148.
- Lohmann, H. & Marx, I. 2008. The Different Faces Of In-Work Poverty Across Welfare State Regimes. In: H.J. Andrez & H. Lohmann (Eds.), *The Working Poor In Europe; Employment, Poverty And Globalization*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Peña-Casas, R. & Latta, M. 2004. *Working Poor In The European Union*. Dublin: European Foundation For The Improvement Of Living And Working Conditions.
- Trinczek, R. 2008. *Income Poverty In The European Union*. Dublin: Eurofound.